

ФІТОЦЕНОТИЧНА ПРИУРОЧЕНІСТЬ РІДКІСНИХ І ЗАГРОЖЕНИХ ВИДІВ СУДИННИХ РОСЛИН НА ТЕРИТОРІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО ЛАНДШАФТНОГО ПАРКУ “НАДСЯНСЬКИЙ” (УКРАЇНСЬКІ КАРПАТИ)

К.М. Данилюк

Державний природознавчий музей НАН України, м. Львів

У публікації перелічено фітоценози, в яких на території регіонального ландшафтного парку “Надсянський” зростають види, занесені до Червоної книги України та визначено стан збереженості цих фітоценозів.

Ключові слова: фітоценози, види Червоної книги України.

Danyliuk K. M. Phytocoenotic affiliation of the Red Data Book of Ukraine’s vascular plants species in the Regional Landscape Park “Nadsyansky” (the Ukrainian Carpathians). The Red Data Book of Ukraine’s vascular plants species and phytocoenoses in which they occur in the Regional Landscape Park “Nadsyansky” are listed.

Key words: phytocoenoses, the Red Data Book of Ukraine’s species.

Вступ

Питання фітоценотичної приуроченості раритетних таксонів рослин є надзвичайно актуальним, оскільки їх збереження неможливе без наявності середовища, в якому вони можуть зростати. Саме тому ми приділили увагу фітоценозам, у яких на території регіонального ландшафтного парку “Надсянський” (РЛПН) зростають види, занесені до Червоної книги України.

РЛПН площею 19428 га займає південно-західну частину Турківського району Львівської області, він є складовою Міжнародного біосферного заповідника “Східні Карпати” (МБЗ “СК”) (рис. 1).

Рис. 1. Міжнародний біосферний заповідник “Східні Карпати”.

У фізико-географічному відношенні РЛПН розташований у північно-західній частині Українських Карпат, на північно-східному макросхилі Карпатської гірської системи. За геоморфологічним поділом РЛПН знаходиться у межах Вододільно-Верховинської геоморфологічної області, у районі Стрийсько-Сянської верховини, Кросненської тектонічної зони [5]. Парк репрезентує низькогірні ландшафти (640 – 951 м н. р. м.) Стрийсько-Сянської верховини із буковими, хвойними та мішаними лісами, ділянками вторинних

лук, населених пунктів та орних земель. Територія РЛПН розташована у поясі букових лісів [1]. На сьогодні ліси та лісовкриті землі займають 51,6 %, сільськогосподарські угіддя – 42,9 % площі парку.

Таблиця 1. Фітоценотична приуроченість видів флори регіонального ландшафтного парку "Надсянський".

Назва виду	Назва угруповання
<i>Astrantia major</i> L.	<i>Arrhenatheretum elatioris</i> Br.-Bl. ex Scherr. 1925; <i>Caltho laetae-Alnetum</i> (Zarz. 1963) Stuchlik 1968
<i>Centaurea phrygia</i> L. subsp. <i>carpatica</i> (Porc.) Dostál	<i>Arrhenatheretum elatioris</i> Br.-Bl. ex Scherr. 1925; <i>Calluno-Nardetum strictae</i> Hrync. 1959; <i>Valeriano-Caricetum flavae</i> Pawł. (1949 n.n.) 1960
<i>Dactylorhiza fuchsii</i> (Druce) Soó	<i>Caltho laetae-Alnetum</i> (Zarz. 1963) Stuchlik 1968; <i>Sphagnetalia magellanici</i> (Pawł. 1928) Moore (1964) 1968
<i>Dactylorhiza incarnata</i> (L.) Soó	<i>Arrhenatheretum elatioris</i> Br.-Bl. ex Scherr. 1925; <i>Caricetum paniculatae</i> Wangerin 1916; <i>Cirsietum rivularis</i> Nowiński 1928; <i>Valeriano-Caricetum flavae</i> Pawł. (1949 n.n.) 1960
<i>Dactylorhiza maculata</i> (L.) Soó	<i>Sphagnetalia magellanici</i> (Pawł. 1928) Moore (1964) 1968
<i>Dactylorhiza majalis</i> (Reichenb.) P.F.Hunt et Summerhayes	<i>Arrhenatheretum elatioris</i> Br.-Bl. ex Scherr. 1925; <i>Caricetum vulpinae</i> Nowiński 1928; <i>Caricetum paniculatae</i> Wangerin 1916; <i>Lolio-Cynosuretum</i> R.Tx. 1937; <i>Valeriano-Caricetum flavae</i> Pawł. (1949 n.n.) 1960
<i>Dactylorhiza sambucina</i> (L.) Soó	<i>Calluno-Nardetum strictae</i> Hrync. 1959; <i>Lolio-Cynosuretum</i> R.Tx. 1937
<i>Epipactis helleborine</i> (L.) Crantz.	<i>Abieti-Piceetum (montanum)</i> Szaf., Pawł. et Kulcz. 1923 em. J.Mat. 1978; <i>Dentario-glandulosae-Fagetum</i> W. Mat. 1964 ex Guzikowa et Kornaś 1969; у монокультурах смереки (<i>Picea abies</i> (L.) Karst., на зрубках
<i>Epipactis palustris</i> (L.) Crantz.	<i>Valeriano-Caricetum flavae</i> Pawł. (1949 n.n.) 1960
<i>Galanthus nivalis</i> L.	<i>Dentario-glandulosae-Fagetum</i> W. Mat. 1964 ex Guzikowa et Kornaś 1969
<i>Gymnadenia conopsea</i> (L.) R.Br. subsp. <i>conopsea</i>	<i>Arrhenatheretum elatioris</i> Br.-Bl. ex Scherr. 1925; <i>Calluno-Nardetum strictae</i> Hrync. 1959; <i>Lolio-Cynosuretum</i> R.Tx. 1937; <i>Sphagnetalia magellanici</i> (Pawł. 1928) Moore (1964) 1968; <i>Valeriano-Caricetum flavae</i> Pawł. (1949 n.n.) 1960
<i>Gymnadenia conopsea</i> (L.) R.Br. subsp. <i>densiflora</i> (Wahlenb.) E.G. Camus	<i>Valeriano-Caricetum flavae</i> Pawł. (1949 n.n.) 1960
<i>Huperzia selago</i> (L.) Bernh. ex Schrank et Mart.	<i>Abieti-Piceetum (montanum)</i> Szaf., Pawł. et Kulcz. 1923 em. J.Mat. 1978; у монокультурах смереки (<i>Picea abies</i> (L.) Karst.
<i>Lilium martagon</i> L.	<i>Abieti-Piceetum (montanum)</i> Szaf., Pawł. et Kulcz. 1923 em. J.Mat. 1978; у монокультурах смереки (<i>Picea abies</i>)
<i>Listera ovata</i> (L.) R.Br.	<i>Cirsietum rivularis</i> Nowiński 1928; <i>Valeriano-Caricetum flavae</i> Pawł. (1949 n.n.) 1960; <i>Calluno-Nardetum strictae</i> Hrync. 1959; <i>Arrhenatheretum elatioris</i> Br.-Bl. ex Scherr. 1925
<i>Lunaria rediviva</i> L.	<i>Abieti-Piceetum (montanum)</i> Szaf., Pawł. et Kulcz. 1923 em. J.Mat. 1978; <i>Dentario-glandulosae-Fagetum</i> W. Mat. 1964 ex Guzikowa et Kornaś 1969
<i>Lycopodium annotinum</i> L.	<i>Caltho laetae-Alnetum</i> (Zarz. 1963) Stuchlik 1968
<i>Neottia nidus-avis</i> (L.) L.C.M. Richard	<i>Dentario glandulosae-Fagetum</i> W. Mat. 1964 ex Guzikowa et Kornaś 1969
<i>Platanthera bifolia</i> (L.) L.C.M.Richard	<i>Arrhenatheretum elatioris</i> Br.-Bl. ex Scherr. 1925; <i>Calluno-Nardetum strictae</i> Hrync. 1959; <i>Valeriano-Caricetum flavae</i> Pawł. (1949 n.n.) 1960
<i>Traunsteinera globosa</i> (L.) L.C. Richard	<i>Arrhenatheretum elatioris</i> Br.-Bl. ex Scherr. 1925
<i>Vaccinium microcarpum</i> (Turcz. ex Rupr.) Schmalh.	<i>Sphagnetalia magellanici</i> (Pawł. 1928) Moore (1964) 1968

Матеріали та методи

Початковим етапом вивчення з метою моніторингу та збереження природних об'єктів є інвентаризація та визначення раритетної складової біоти, що й було зроблено нами для флори судинних рослин РЛПН. Матеріалом для складання конспекту флори парку були власні польові дослідження, проведені у 2005-2008 роках (гербарні збори зберігаються у гербарії ДПМ НАНУ (LWS)). Нами також було зроблено, за методикою Браун-Бланке, 56 фітоценотичних описів угруповань, до яких приурочені види судинних рослин, занесених до Червоної книги України [6]. Для визначення рослинних угруповань ми скористалися працею W. Matuszkiewicz [9].

Спонтанну флору парку складає 631 таксон, з яких 22 (3,5%) – занесені до Червоної книги України. Номенклатуру таксонів прийнято згідно *Flora Europaea* [7, 8] зі змінами [4].

Результати та обговорення

Фітоценотична приуроченість видів флори РЛПН, занесених до Червоної книги України показана в табл. 1.

Як видно з таблиці, види, занесені до Червоної книги України, на території РЛПН є компонентами семи класів, восьми порядків, дев'яти союзів та 10 асоціацій: *Molinio-Arrhenatheretea* R.Tx. 1937 (*Arrhenatheretum elatioris*, *Cirsietum rivularis*, *Lolio-Cynosuretum*); *Nardo-Callunetea* Prsg 1949 (*Calluno-Nardetum strictae*); *Phragmitetea* R.Tx. et Prsg 1942 (*Caricetum paniculatae*, *Caricetum vulpinae*); *Quercu-Fagetea* Br.-Bl. et Vlieg. 1937 (*Caltho laetae-Alnetum*, *Dentario glandulosae-Fagetum*); *Scheuchzerio-Caricetea nigrae* (Nordh. 1937) R. Tx. 1937 (*Valeriano-Caricetum flavae*); *Vaccinio-Piceetea* Br.-Bl. 1939 (*Abieti-Piceetum*); *Oxycocco-Sphagnetetea* Br.-Bl. et R. Tx. 1943 (*Sphagnetalia magellanici*).

Широку фітоценотичну амплітуду має низка таксонів:

Centaurea phrygia subsp. *carpatica*, що є компонентом трьох класів та трьох асоціацій;

Dactylorhiza incarnata – компонент трьох класів та чотирьох асоціацій;

Dactylorhiza majalis – компонент чотирьох класів та п'яти асоціацій;

Gymnadenia conopsea subsp. *conopsea* – компонент чотирьох класів, п'яти асоціацій;

Listera ovata – компонент трьох класів та чотирьох асоціацій;

Platanthera bifolia – компонент трьох класів та трьох асоціацій.

Вузькою фітоценотичною прив'язаністю (на території парку зафіксовані як компоненти лише однієї асоціації), відзначаються види: *Dactylorhiza maculata*, *Epipactis palustris*, *Galanthus nivalis*, *Gymnadenia conopsea* subsp. *densiflora*, *Lycopodium annotinum*, *Neottia nidus-avis*, *Traunsteinera globosa*, *Vaccinium microcarpum*. Для видів *Dactylorhiza maculata*, *Galanthus nivalis*, *Gymnadenia conopsea* subsp. *densiflora*, *Lycopodium annotinum*, *Neottia nidus-avis*, *Traunsteinera globosa* такий факт пояснюється одиничними місцезнаходженнями даних таксонів на території РЛПН, оскільки з літературних джерел відомо, що дані види у західних регіонах України загалом [3] і в Українських Бескидах зокрема [2], приурочені до більшої кількості ценозів. Що ж стосується видів *Epipactis palustris* та *Vaccinium microcarpum*, то вузька фітоценотична приуроченість цих видів зумовлена їхньою вузькою екологічною амплітудою [3].

Істотних антропогенних змін природа РЛПН почала зазнавати з XVI ст., саме тоді з'явилися села на його території, у яких і на сьогодні ведеться сільське господарство традиційним способом. Найбільшого антропогенного навантаження територія парку зазнала в часи СРСР: значна частка земель була розорана, здійснювалося велике пасовищне навантаження. Проте за останні двадцять років площі розораних земель і поголів'я худоби у межах парку скоротилися настільки, що сучасний стан угруповань на території РЛПН, компонентами яких є види Червоної книги України, не викликає занепокоєння. Однак слід наголосити, що існування багатьох асоціацій залежить від господарської діяльності людини: асоціації *Arrhenatheretum elatioris*, *Cirsietum rivularis*, *Valeriano-Caricetum flavae* підтримуються викошуванням сіна, *Lolio-Cynosuretum* та *Calluno-Nardetum strictae* – випасанням великої рогатої худоби; підтримання водного режиму має значення для існування асоціацій *Caricetum paniculatae*, *Caricetum vulpinae*, *Caltho laetae-Alnetum*, *Valeriano-Caricetum flavae* та угруповань з класу *Oxycocco-Sphagnetetea*. Повне припинення сільськогосподарської діяльності або зміна способів господарювання може призвести до скорочення площ, що займають дані угруповання.

Висновок

На території РЛПН зростає 22 таксони судинних рослин, занесених до Червоної книги України. Вони є компонентами семи класів та 10 асоціацій. Стан збереженості фітоценотичних одиниць, до яких приурочені види Червоної книги на території парку є задовільним, оскільки в межах парку немає надмірного антропогенного навантаження на ці угруповання: сільське господарство ведеться традиційним способом, а рекреаційний прес практично відсутній.

Література

1. Голубець М. А., Малиновський К. А. Рослинність // Природа Українських Карпат. – Львів, 1968. – С. 125 - 160.
2. Соломаха В. А., Якушенко Д. М., Крамарець В. О. та ін. Національний природний парк "Сколівські Бескиди". Рослинний світ. – К.: Фітосоціоцентр, 2004. – 240 с.

3. *Стойко С.М., Яценко П.Т., Кагало О.О.*, Раритетний фітогенофонд західних регіонів України (созологічна оцінка й наукові засади охорони). – Львів: Ліга-Прес, 2004. – 232 с.
4. *Тасенкевич Л.* Природна флора Карпат. Список видів судинних рослин. – Львів: ДПП НАН України, 1998. – 609 с.
5. *Цись П. Н.* Геоморфологія і неотектоніка // Українські Карпати. – Львів, 1968. – С. 50 - 76.
6. Червона книга України. Рослинний світ / під. ред. Ю. Р. Шеляг-Сосонка. – К.: Українська енциклопедія, 1996. – 602 с.
7. Flora Europaea: In 5 vols. / Eds. T.G. Tutin, V.H. Heywood, N.A. Burges, D.M. Moore, D.H. Valentine, S.M. Walters, D.A. Webb. – Cambridge: Cambridge University Press, 1964–1980.
8. Flora Europaea: Vol. 1 (2nd ed.) / Eds. T.G. Tutin, N.A. Burges, A.O. Chater, J.R. Edmondson, V.H. Heywood, D.M. Moore, D.H. Valentine, S.M. Walters, D.A. Webb, J.R. Akeroyd, M.N. Newton. – Cambridge: Cambridge University Press, 1993. – 481 P.
9. *Matuszkiewicz W.* Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski. – Warszawa: PWN, 2007. – 537 s.

Стаття поступила до редакції 26.08.2008 р.; прийнята до друку 05.09.2008 р.

Данилюк К.М. - молодший науковий співробітник Державного природознавчого музею НАН України.

Рецензент: доктор біологічних наук, професор, Парпан В. І - завідувач кафедри біології та екології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

УДК 585.475:575

МОРФОЛОГІЧНА МІНЛИВІСТЬ *POLYGONATUM MULTIFLORUM* L. НА ПРИЛУКВИНСЬКІЙ ВИСОЧИНІ (ПЕРЕДКАРПАТТЯ)

Н. І. Різничук

Інститут природничих наук Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,
кафедра біології та екології

*Вперше на території Прикарпаття проведено дослідження морфологічної мінливості популяцій *Polygonatum multiflorum* L.*

Ключові слова: *Polygonatum*, морфологічна мінливість, кореляція.

Riznychuk N. I. Morphological variability of *Polygonatum multiflorum* L. in Rrylukvinska highland (Precarpathia). *The research of morphological variability of *Polygonatum multiflorum* populations was first held in Precarpathia.*

Key words: *Polygonatum*, morphological variability, correlation.

Вступ

Polygonatum multiflorum L. (Liliaceae) – багаторічник заввишки 30 - 80 см. Цвіте у травні – червні. Росте в лісах, по чагарниках у Карпатах, на Поліссі, в Лісостепу, зрідка – в Степу, в Гірському Криму. Декоративна, лікарська, харчова рослина [1].

Особливо актуальними в останній час є детальне вивчення і оцінка складу популяцій лікарських та рідкісних, і тих, які знаходяться на межі зникнення видів рослин з метою розробки наукових основ їх охорони.

Вивчення морфологічної мінливості вважається важливим, оскільки внутрішньопопуляційна і міжпопуляційна морфологічна мінливість може служити індикатором життєвості популяцій.

Метою роботи було вивчення внутрішньопопуляційної і міжпопуляційної морфологічної мінливості *P. multiflorum*, оскільки у Прикарпатті дане питання досі не вивчалось.

Матеріали і методи

Дослідження проводились в період з травня 2005 р. до травня 2008 р. на території Івано-Франківської області. Вивчалися популяції купини багатоквіткової в урочищі „Границя”, 2км на північний схід від с.